

TÜRKÇEYİ YABANCI DİL OLARAK ÖĞRENENLERDE BİLGİ YAPISI GÖRÜNÜMLERİ

Gülhan Ağbaba Maclaren

Özet

Bu çalışma Türkçede bilgi yapısını temel almaktadır. Bilgi yapısı, bağlam veya söylemde iletişim gereksinimlerini karşılamak amacı ile tümce yapılarındaki sözdizimsel, bürünsel ve biçimbilimsel anlamdaki tümce yapılarıdır. Bir başka deyişle, bağlam ya da söylem içerisine bilginin nasıl yerleştirildiği ile ilgilidir. Söylem bağlamı değiştikçe konuşucuların bilgiyi yapılandırma biçimi de buna uygun değişmektedir. Tümcedeki bilginin her ayrı yapılandırılışıyla konuşucular, dinleyicilerini bilginin nasıl alınıp yerleştirileceği ile ilgili bilgilendirir. Bilgi yapısı biçimsel ve kullanımsal süreçlerin beraber ve etkileşimsel olarak işlediği ve biçimsel ürünlerin kullanımsal etkenler bağlamında yorumlandığı kullanımsal bir süreçtir. TÖMER'de Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen seksen öğrenciye sormaca uygulanmıştır. Sormacanın içeriği –mI soru ekinin açısı, ne- soruları ve odak belirleyicilerinden (da, bile, yalnızca) oluşmaktadır. Temel, orta ve yüksek olmak üzere tüm kurlara sormaca uygulanmıştır. Bu çalışmanın amacı sormaca yoluyla toplanan veriye bakıp Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin Türkçedeki bilgi yapısı hakkında farkındalıklarının olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu çalışmanın sınırlılıklarından dolayı veri sonuçlarına göre gelecekte bu konu ile ilgili yapılacak başka çalışmalara katkı sunmaktır.

Anahtar kelimeler: Bilgi yapısı, odak, konu, sözcük dizilişi.

INFORMATION STRUCTURE VIEW OF LEARNERS OF TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

This paper focuses on information packaging in Turkish. In the realization of information packing, language may employ distinct components of language which are of themselves operative in the structuring of information structure. Information packaging is the structuring of a sentence by syntactic, prosodic, or morphological means that arise from the need to meet the communicative demands of a particular context or discourse. Syntax and phonology, by means of word order and prosody, are both responsible for the realization of the information structure units. In particular information packaging indicates how information conveyed by linguistic means fits into the context or discourse. This research is based on 80 students who were learning Turkish as a second language at TÖMER. The article examines the students' awareness of information packaging in different levels of Turkish. Data was gathered through a survey that tested the students' knowledge of scope in –ml and wh-questions.

Key words: *Dictionary of Current Turkish, Teaching Turkish as a Foreign Language, Categorization, Subcategorization, Theta Role Theory.*

Giriş

Bu çalışmada Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin –mI Soru ekinin, taşınarak kendinden önceki öğeyi odaklamasını, cevaba uygun soru ile bağlam oluşturma ve *bile, yalnızca, da* gibi odak belirleyicilerini edinebilip edinemediklerine ve eğer edinebilmişlerse bunu hangi seviyede edinebildiklerine bakılacaktır.

Söz konusu bu çalışma için veri tabanının TÖMER’de temel, orta ve yüksek Türkçeden seçilen seksen öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilere –mI soru ekinin farklı öğeyi açısına aldığı soru, verilen cevaba uygun soruları bulma ve odak belirleyicileri olmak üzere üç bölümden oluşan sormaca uygulanmıştır.

Çalışmada –mI soru ekinin, cevaba uygun soru sorma ve *bile, yalnızca, da*’nın seçilme sebebi TÖMER’de bunların öğretiliyor olmasıdır. İkinci dil ediniminde edinim ile öğretimin birbirinden farklı olduğu bilinmektedir. Öğrencilere söz konusu bu durumların öğretiliyor olması bunların öğrenciler tarafından edinildiği anlamına gelmemektedir. Çünkü edinimde öğrenci genellemelerinin sonucu olarak kuralları içselleştirir ve kendi öğrenme stratejisini geliştirir.

1. Türkçede Soru Sorma Türleri

Türkçede üç ayrı soru sorma yolu vardır. Bunlar evet/hayır, ne-soruları ve ezgi ile yapılan sorulardır.

Evet/hayır soruları bu çalışmada da öğrencilere sorulan soru türlerinden –mI soru ekiyle yapılan sorulardır. Bu soru türünde tümce parçasal olarak yanıtlanır. Yani adı geçen ekin kendinden önceki sorduğu öğeye cevap verilir.

Ne-soru sözcükleri ad, sıfat, adıl, belirteç gibi sözcük türlerine yönelik sormalar gerçekleştirir. Türkçe birçok dilin aksine, bir tümcede birden fazla ne sorusuna izin verir. Ancak ne sözcüklerinin bir tümcede birden fazla olabilmesi, bu tür soru sormada tümcenin bütün öğelerinin sorulabildiği anlamına gelmez. Öğrencilere cevaplar verilir o cevaba uygun soru bulmalarının istendiği bölümdeki sorular ne-sorulardır.

Ezgi soruları ise soru tümcelerinin en az bir soru öğesi içermesini gerektirir. Ezgi doruğu bir öğe üzerinde görünür. Yani bir tümcede iki ayrı ezgi doruğu ile iki ayrı öğeyi birden sormak mümkün değildir. Bu nedenle ezgi soruları tümcenin bütün öğelerini sorma açısından ne – sorularından çok evet/hayır sorularına benzer, aynen onlar gibi, tümcede ancak bir öğeyi sorabilir.

Sonuç olarak Türkçedeki üç ayrı soru sorma yolu, normalde, tümcenin bir öğesini sorar, tümcenin tamamını değil.

1.1 -mI Soru Ekinin Tümcedeki Yeri

Geleneksel dilbilgisi kitaplarında -mI soru ekinin tümcedeki yeri üzerine yanlış bir saptama bulunmaktadır. O da -mI soru ekinin normalde tümcenin sonuna gelmesi ve bütün tümceyi sorulu yapmasıdır. Ancak, bu ekin gerçek pozisyonu, tümcenin sonu değildir ve bu ekte aynen diğer soru sorma yolları gibi, tümcenin tamamı ile değil; yalnızca bir bölümü ile ilgilidir. -mI tümcenin sonunda ya da dışında bulunup tümcenin tamamını sormamaktadır. Yani bu ekin sorduğu tümce bölümü, onun yüklemidir. Tam bu noktada aç kavramına değinmek gerekmektedir. Aç, herhangi bir ögenin, bulunduğu tümce içinde, beklenen yanıtları içine kattığı öğelerin kapsadığı alandır.

Ayşe sabah okula gitti mi? gibi bir tümcede bilinmeyen Ayşe'nin okula gidip gitmediğidir. Yani, yalnızca gidip gitmeme sorulmaktadır. Bir evet/hayır sorusu olan *Ayşe sabah okula gitti mi?*'de sorulan yalnızca yüklemcil öğedir. Aynı zamanda bu örnekte odaklanan öğede yüklemcil öğedir. Eğer soru *Ayşe sabah okula mı gitti?* Olsaydı bu kez odaklanan öğe yönelme ekini alan *okula* ögesi olacaktı. Odak ve odaklama konusuna çalışmanın ikinci bölümünde biraz daha ayrıntılıca değinilecektir.

2. Türkçede Odak ve Sözcük Dizilişi

Türkçede temel sözcük sıralanışı ÖNE şeklindedir ancak bu temel sıralanışın olası farklı birleşimleri vardır.

Örnek:

Ali kitap okudu.

Ali okudu kitap

Kitap okudu Ali

Okudu kitap Ali

Okudu Ali kitap

Böyle bir permütasyonda kurucuların sırasının değiştirilmesi konulaştırma, odaklama gibi dilbilgisel işlemlere dayanır. Bu nedenle sözdizimsel işlemler odağın önemli bir boyutunu oluşturur. Çünkü yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere sözcük dizilişi Türkçede sözdizimsel bir olgudur. Sözcük dizilişi permütasyonlarının izin vermediği durumlar da vardır. Özne ve nesnelerin belirsiz konumları, ne öbekleri, odak gibi.

Odak konumunda odak güçlü vurguyla işaret edilir. Türkçede odak konumu default olarak eylem önüdür. Odak kurucuları Türkçede herhangi bir eylem önü konumda görünebilir.

Örnek:

BEN Ali'ye yemeği pişirdim.

Ben ona BU EVİ sattım

Ben YARIN Ali'yle buluşuyorum.

Örnekte odağın eylem önu herhangi bir öge üzerinde olabileceği görülmektedir.

Ancak odak konumunda bazı sınırlılıkları vardır. Tümcede herhangi bir birim odaklanmalı ve bu belirlenen birim eyleme soldan bitişmelidir. Bu birim bir baş tarafından seçilmiş olmalı. Eğer eylemin hemen önündeki üye seçimlik değilse odak yansımaya izin vermez. Ayrıca söz konusu bu üye de sesbilimsel taşıma tarafından belirlenmeli.

Sözcük dizilişinin oynaklığı söylemsel işlevler taşımaktadır. Bu diziliş konu, odak, bilgi yapısı bileşenlerinin kodlanması ile bir işlev taşır. Türkçe tümcelerin yüzey yapısında dört sözdizimsel konum ele alınır. Bunlar tümce başı, eylem önu, eylem arkası ve tümce başı eylem önu arası. Tabii, bu konumlar tüm araştırmacılar tarafından kabul edilmemekle birlikte araştırmacıların Türkçe için sundukları bilgi yapısı modeline göre bakış açıları değişmektedir. Ayrıca Türkçede sözcük dizilişinin ne kadar özgür olduğu konusunda ise yine farklı görüşler vardır. Alan yazınında büyük oranda sözcük dizilişinin oynak olduğu kabul edilmekle beraber bazı sınırlılıklar vardır. Bu sınırlılıklardan bazıları sözdizimseldir. Korfilt'e (1997) göre Türkçede eyleme bitişen öznelerin ve durum eki almış nesne ad öbekleri eylem önünü terk edemez. Aksan'a (1995) göre de varoluşsal tümceler yine eylem önu konumunda bulunmalıdır. Türkçede sözcük dizilişi AÖ'lerin anlamsal özelliklerinden de etkilenmekte. Belirli anlamsal özelliklere sahip AÖ'ler belirli konumlara gelemez.

2.1 Sunumsal ve Karşıtsal Odak

Birçok dilbilimci sunumsal ve karşıtsal odağı birbirinden ayırır. Ancak bazıları buna karşı çıkarlar. Karşı çıkış nedenleri ise bu iki odağın niteliksel olarak bir farklarının olmamasıdır.

Vurgulu öge eylem önu konumu odak yansıması olduğunda, tüm tümce yeni bilgi iletir ve sunumsal odaktır. Odak yansıması olmadığına ise karşıtsal odaktır. Karşıtsal odak, tümcede verilmiş bilgi içerirken sunumsal odak bilgi odağıdır aynı zamanda “ Ne oldu?” sorusunun cevabıdır. Karşıtsal odak dar-odak ya da tanımlayıcı odaktır. Bazı araştırmacılara göre odak tüm tümce üzerinde olabilir. Eğer odak kurucusunun statüsü yeni bilgi işaret etmekse, tümce kurucularından herhangi biri öbeğin alt parçası olarak odaklanabilir. Tümcenin alt kurucusuna yeni bir şey girdiğinde, tümcenin kalanı verilmiş bilgidir.

Kiss (1998)'deki tartışmalardan birisi sunumsal ve karşıtsal odağın sözdizimsel konumlarının ayrı olması üzerinedir. Türkçede eylem önü konumu hem karşıtsal hem de sunumsal odak olabilir. Göksel ve Özsoy (2003)'ten örnek:

[Ahmet PASAPORTUNU kaybetmiş] (Karşıtsal odak)

[Ahmet PASAPORTUNU KAYBETMİŞ] (Sunumsal odak)

Türkçede odak çalışanlar, eylem önü konumunun sunumsal odak konumu olduğunu ayrıca karşıtsal odak konumu için de en çok tercih edilen konum olduğunu söylemektedir. Farklı diller farklı odak görünümüleri sunmaktadır. Örneğin İngilizce de odaklama çekirdek vurguyla yapılır. Yani odaklama herhangi bir sözdizimsel işlem örneğın taşıma gerektirmez. Odak, tümcede çekirdek vurgunun yeri değıştirilerek yapısal olarak kodlanır.

Örnek:

- a. The pipes are [RUSTY]
- b. The pipes [are RUSTY]
- c. [The PIPES are rusty]
- d. [the PIPES] are rusty
- e. The pipes [ARE] rusty

Hollandaca ve Almanca birbirine çok benzeyen dillerdendir. Batı Almancada İngilizcede olduğu gibi entonasyon yapısına sahiptir ve bilgi bağlam bağımsız olduğunda bulanıklık ortaya çıkar. Nesne üzerindeki çekirdek vurgu sadece dar-odak okumasına izin verir. Çekirdek vurguya odaktan önceki öğeyi sola yer değıştirmekle ulaşılır.

Örnek:

Karl hat [dem Kind [[das BUCH] GESCHENKT]]

Karel heeft [het kind [[het BOEK] gegeven

Karl gave the book to the child

3. Sormacanın içeriğı ve verilerin çözümlenmesi

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerde odak görünümünü sergilemek için TÖMER'de temel, orta ve yüksek Türkçeden toplam 80 öğrenciyeye sormaca uygulanmıştır. Odak görünümünün hangi seviyede ne oranda gelişim sergilediğini gözlemleyebilmek açısından tüm kurlara uygulanmıştır. -ml'nın soru açısı temel-1'de

şimdiki zamanın öğretimi ile başlamaktadır. Odak belirleyicilere dikkat çekme ve farkındalık uyandırma temel kurların sonu hatta orta kurları bulmaktadır. Sormacanın örneğini ek-4'te görebilirsiniz. Sormacada sorgulan şeyler şunlardır:

- 1) – mI'nın soru açısı. Öğrencilere bu açıyla ilgili dörder soru sorulmuştur ve soruların cevabı çoktan seçmeli olarak verilmiştir.
- 2) Öğrencilere sormaları gereken sorulara uygun cevaplar verilmiştir. Öğrencilerden bu cevapların sorularını bulmaları istenmiştir.
- 3) Odak belirleyicileri (da, bile, yalnızca) sorgulanmıştır. Bunlarla ilgili tümce başlatılmıştır, öğrencilerden başlatılan bu tümceyi uygun olarak devam ettirebilecekleri tümceler çoktan seçmeli biçiminde verilmiştir.

Öğrencilere on iki sorudan oluşan sormacayı yanıtlamaları için 20 dakika süre verilmiştir.

Verilerin sonuçlarına göre temel Türkçede sorgulanan odak görünümleri ile ilgili üç nokta da sorun vardır özellikle odak belirleyicilerini içeren sorular oldukça sorunludur. Tablo 1'de temel Türkçede sorulara verilen doğru yanıt oranları gösterilmekte.

Tablo-1 Temel Türkçe Sormaca Verileri

Doğru Yanıt Oranları		
TEMEL TÜRKÇE	- mI'nın soru açısı	% 8
	Cevaplara uygun soru bulma	% 10
	Odak belirleyicileri	% 5

Tablo-2 ve 3 orta ve yüksek Türkçede soru açısı ve cevaba uygun soruyu bulmaları istenen bölümlerde çok sorun yoktur. Söz konusu tablolarda da görüleceği gibi doğru yanıt oranlarının yüzdesi yüksektir. Ancak bulguların şaşırtıcı sonuçlarından biri de orta Türkçede odak belirleyicilerindeki sorunun devam ediyor olması. Yüksek Türkçede sorgulanan bu üç madde de sorunlu değildir. Bu seviyede öğrencilerin doğru yanıt oranları oldukça yüksektir.

Tablo-2 Orta Türkçe Sormaca Verileri

Doğru Yanıt Oranları		
ORTA TÜRKÇE	- mI'nın soru açısı	% 65
	Cevaplara uygun soru bulma	% 70
	Odak belirleyicileri	% 25

Tablo-3 Yüksek Türkçe Sormaca Verileri

Doğru Yanıt Oranları		
YÜKSEK TÜRKÇE	- ml'nın soru açısı	% 95
	Cevaplara uygun soru bulma	% 80
	Odak belirleyicileri	% 70

Sonuç ve Öneriler

Verilerin sonuçları çalışmanın temel öngörüsünü destekler niteliktedir. Çünkü çalışmanın giriş bölümünde de söz edildiği üzere edinim ile öğretim birbirinden çok farklı. Öğrencilerin öğrenilen yeni bilgileri içselleştirip kendi öğrenim stratejilerini geliştirmeleri zaman almaktadır. Temel-1'de -ml'nın soru açısı şimdiki zaman öğretimi sırasında verilmektedir. Ancak özel bir başlık altında buna dikkat çekilmemektedir. Şimdiki zamanın soru formu verilirken değinilmekte. Bunun da hiç yeterli olmadığı Tablo-1'deki sonuçta rahatlıkla görülmektedir.

Sormacada sorgulanan söz konusu üç madde de öğrencilere temel Türkçede öğretilmektedir. Özellikle soru açısı üzerinde temel Türkçede durulmaktadır. Ancak bulguların sonucu bunu destekler nitelikte değildir. Verilerin sonucu öğrencilerin bunları temel Türkçede öğrenemediklerini ortaya koymaktadır. Özellikle odak belirleyicilerinin(da, bile, yalnızca) orta Türkçede bile sorunlu olması dikkat çekicidir.

Gelecekteki çalışmalar için aşağıdaki öneriler dikkate alınıp bu konuyla ilgili farklı çalışmalar yapılabilir.

Türkçenin temel ÖNE dizilişinin yanında sözdizimsel özelliklerinden çalkalama üzerinde daha çok durularak çalkalamanın isteğe bağlı olmadığına tümcedeki bilgi yapısında yaptığı sistemli değişiklikten söz edilmelidir.

Çalkalama için farkındalık oluşturacak materyal geliştirilmesi gerekmektedir. Bu başka bir dilbilgisi yapısını ölçen materyal içinde rasgele sunulmamalıdır. Örneğin temel Türkçede şimdiki zamanın öğretiminde -ml'nın soru açısı bu zamanın diğer özelliklerini ölçen görünümleri ile birlikte vermeye çalışmak yerine ayrı bir görünüm olarak üzerinde durulmalıdır.

Odak belirleyiciyi ölçen materyallere de gereksinim vardır. Orta Türkçede okuma becerisi çerçevesinde metin içinde bunlara dikkat çekilebilir. Metin üzerinden odak belirleyicileri çalıştırılabilir.

Türkçedeki soru türlerine yönelik sınıf içi etkinlik yapıp kurlara göre çeşitlendirilebilir.

Gelecekteki çalışmalarda soru türlerine yönelik yapılan etkinlikler uygulandıktan sonra buradaki bulgular ışığında tekrar bir sormaca hazırlanıp bu konudaki farkındalık tekrar değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Aksan, D.(1995). Her Yönüyle Dil: Ana çizgileriyle dilbilim. TDK Yayınları, Ankara
- Ergin, M. (1975). Türk Dil Bilgisi. Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Göksel, A. (2003). Asymmetries in the preverbal and postverbal positions in Turkish. Paper presented in the Workshop on word order, Boğaziçi University.
- Göksel, A, Özsoy, A.S. (2000). Is there a focus position in Turkish?: Ninth International Conference on Turkish Linguistics. Harrassowitz, Wiesbaden.
- Göksel, A., Özsoy, A.S.(2003). dA: a focus/topic associated clitic in Turkish. *Lingua*, 113:1143-1167.
- İşsever, S. (2000). Türkçede Bilgi Yapısı. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- İşsever, S. (2002). Information structure in Turkish: the word order prosody interface. *Lingua*, 1025-1053
- Kennelly, S.D. (1999). The Syntax of The P-Focus position in Turkish. In *The Grammar of Focus*, Georges Rebuschi and Laurice Tuller (eds.), 179-211. Amsterdam: Benjamins.
- Kiss, K. (1998). Identificational focus versus information focus. *Language* 74 (2), 245-273
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Routledge, London and New York
- Uzun, E.(2000). Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe. Multilingual Yayınları, Ankara.
- Vallduvi, E, Engdahl, E. (1996). The linguistic realization of information packaging. *Linguistic*, 34, 459-519

4. EK

SORMACA

Aşağıdaki cevapların sorularını yazınız

1.?
Her gün çalışıyor.
2.?
Kütüphaneye gitti.
3.?
Defteri unuttu.

Aşağıdaki Soruların Doğru Yanıtlarını İşaretleyiniz

- 1) Ali kitabı dün mü kütüphaneye bıraktı?
 - a) Evet, kütüphaneye bıraktı
 - b) Evet, bıraktı
 - c) Evet, kitabı bıraktı
 - d) Evet, dün
 - e) Hepsi
- 2) Ali Ayşe'nin mi İstanbul'a gittiğini biliyor?
 - a) Evet, İstanbul'a
 - b) Evet, Ayşe'nin
 - c) Evet, gittiğini biliyor
 - d) Evet, Ali
 - e) Hepsi
- 3) O her gün okula arabayla mı geliyor?
 - a) Evet, her gün
 - b) Evet, arabayla
 - c) Evet, okula geliyor
 - d) Evet, geliyor
 - e) Hepsi

- 4) Ayşe mi bahçede arkadaşlarıyla oynuyor?
- a) Evet, Ayşe
 - b) Evet, oynuyor
 - c) Evet, arkadaşlarıyla
 - d) Evet, bahçede oynuyor
 - e) Hepsi

Aşağıdaki soruların yanıtlarını yazınız

- 9) Bugün Ayşe yalnızca sinemaya gitti,.....
- a) Sonra tiyatroya gitti
 - b) Başka bir yere gitmedi
 - c) Sonra konsere bile gitti
 - d) Alışveriş de yaptı
 - e) Hepsi
- 10) Ayşe bile sınıfı geçti,.....
- a) başka kimse geçemedi
 - b) sınıfta herkes kaldı
 - c) ama diğerleri daha başarılı geçti
 - d) ama Ali geçemedi
 - e) Hepsi
- 11) Ali de ödev yaptı.....
- a) başkası yapamadı
 - b) Ayşe ödevini getirmedi
 - c) Ayşe de ödev yaptı
 - d) diğer arkadaşları ödev yapmadı
 - e) Hepsi
- 12) Ali yalnızca bir makale okumuş,.....
- a) başka makalelere bakmamış
 - b) sonra da kitap okumuş
 - c) başka kitaplardan bile araştırmış
 - d) sonra dergi çıkarmamış
 - e) Hepsi